

درس تاریخ شهر (و شهرنشینی در جهان)

از عهد باستان تا انقلاب صنعتی

۱- شهر در نخستین تمدن‌ها

عصر برنز به بعد

ب: تمدن‌های میانرودان، هند و آریایی، چین و ژاپنی

دکتر لادن اعتضادی / دکتر امیر طیبی

دانشگاه جندی شاپور

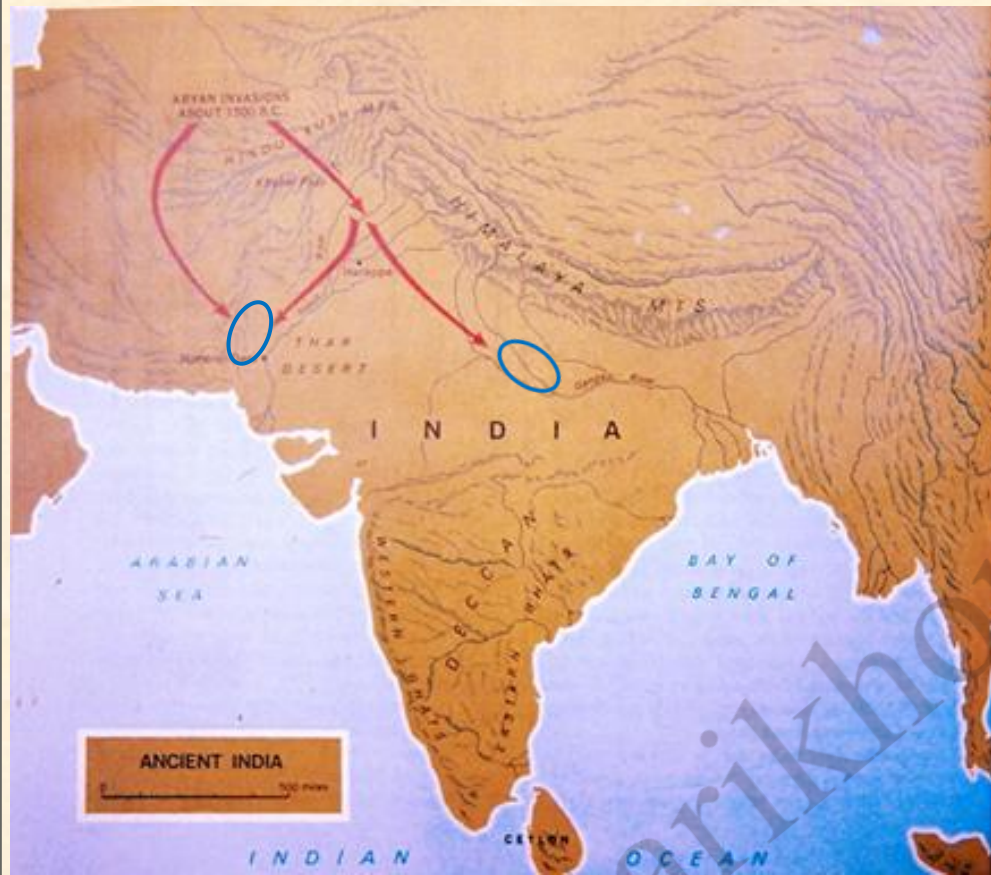
نیمسال اول ۱۴۰۱-۱۴۰۰

شهر در تمدن‌هاک میانرودان، هند و حوزه چین باستان : ب

– شهرهاک هند و آریایک

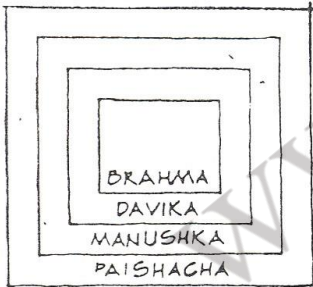
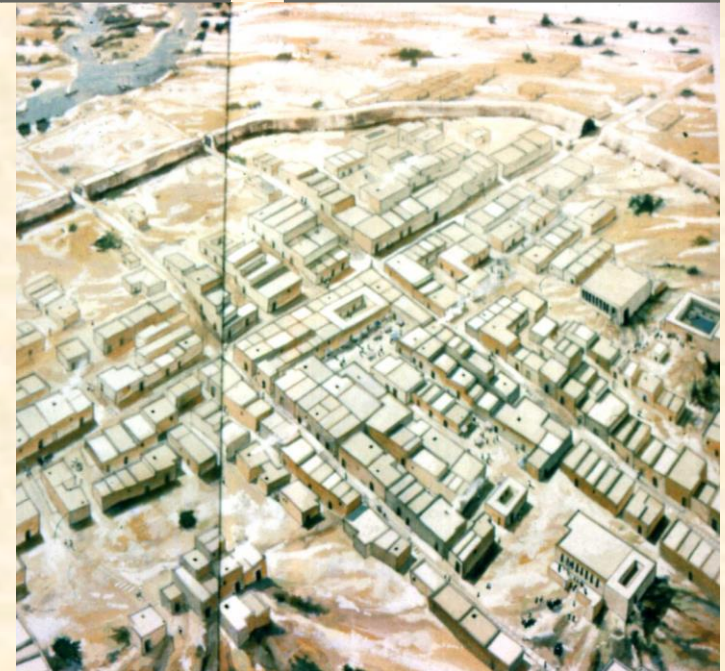
www.tarikhomemari.ir

ناپدید شدن تمدن سند و پیدایش تمدن «هند و آریایی»

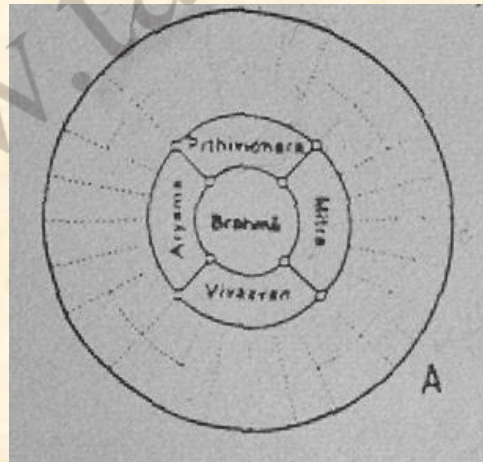

نقشه مسیر هجوم
آریایی ها به شبه
قاره هند:
حوزه رود سند و
رود گنگ و
جامونا

بازسازی تصویری موهنجو دارو
از تمدن سند که پیش از هجوم
آریایی ها نابود شده بود

نقشه فرضی سارواتوبهاردا قرن ششم تا نهم دوران معمول
(براساس ماکرچی ۱۹۶۱، گاش ماگو ۱۹۷۴ و وایکورت
۱۹۷۶).

دو «ماندالا»ی هندویی

«ماندالا» (نقشی مقدس)

بر اساس معنای هستی‌شناختی دایره در فرهنگ شرقی: گردش عالم و جهت‌های چهارگانه

انواع ماندالاهاک هندک:

نوعی کیهان نگاشت یا «کازموگرام»، بر مبنای تریبوع دایره و تأکید به چهار جهت.

مهر با نقش سواستیکا
از تمدن سند

ترسیم ماندالاها توسط راهبان، حکم طلسم‌های برکت و نیکی را دارد.

از تأکید به چهار جهت، فرم صلیب «چلیپا» و از ترکیب چلیپا با موضوع حرکت فرم صلیب شکسته یا «سواستیکا» (چرخ هستی) بوجود می‌آید.

شهر مکان مقدس

باورهای براساس تقدس، شهر، معبد و مسکن نزد اقوام شرقی

شهر - معبد. یا شهر - نیایشگاه‌ها از دوران هخامنشی تا ساسانی در ایران پدید آمده‌اند: پایتخت‌های ایرانی بیش از آن که شهری با مفهوم شهر - بازار باشند، شهر - پایتخت و مرکز حکومت و برخوردار از تقدس مقام «شاه» در ایران و به تبع آن دارای کاخ‌هایی محل برگزاری مراسم آیینی بوده‌اند، شهر - نیایشگاه در ایران تا اواخر ساسانی وجود داشته و مثال بارز و اثبات شده آن از هخامنشیان، کاخ - معبد تخت جمشید و شهر - پایتخت پرس پولیس (نام یونانی) است. کاخ‌های فیروزآباد و سروستان فارس و کاخ خسرو در قصر شیرین نیز مورد بررسی برای اثبات این وضعیت هستند. شهر - پایتخت‌های ایرانی طبق اساطیر شامل کاخ‌هایی محصور در باغ‌ها بوده‌اند و در مورد شکلی حاکی از هندسه مقدس برای شهرها مستندات ما محدود به برخی موارد مذکور در مکتوبات و یکی دو نمونه سند باستانشناسی است. در این «شهر - پایتخت» ها تا اواخر دوره ساسانی مردم عادی شامل بازرگانان و اصناف زندگی نمی‌کرده و بازار شکل نگرفته بوده است. اما تیسفون زمانی که به دست اعراب گشوده شد یک شهر متشکل از هفت شهر تاریخی بهم پیوسته و میراث دوره اشکانی و تحت تأثیر فرهنگ شهرنشینی سلوکیان، دارای ساکنانی از بازرگانان و اصناف بوده است.

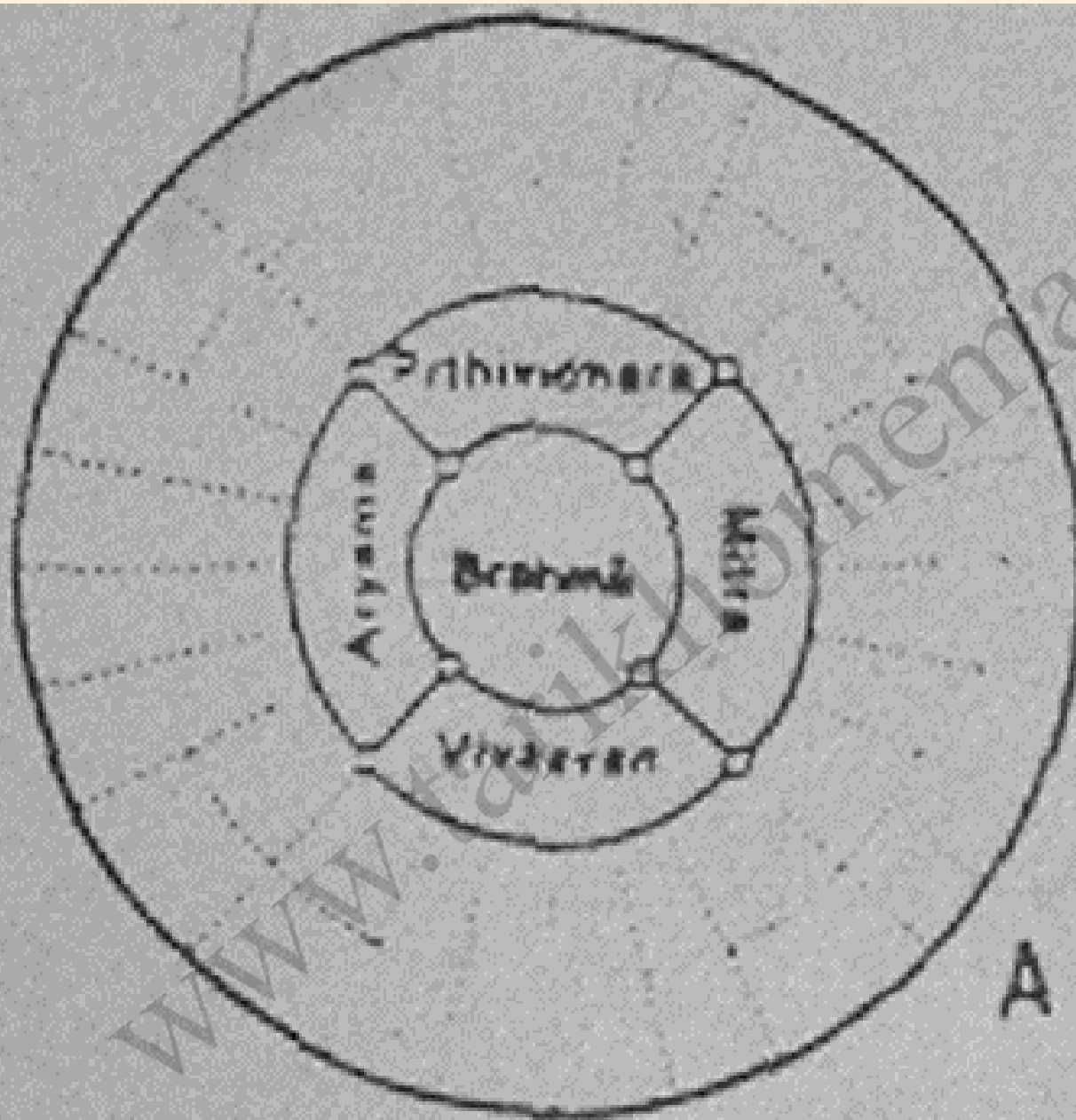
برعکس در مورد اقوام خویشاوند ایرانیان در شبه قاره هند اسناد معتبری بر تقدس شهر و نظام هندسی خاص به عنوان نماد تقدس و برکت و امنیت برای شهر در کتاب‌های مذهبی وجود دارد. شهرهای هندوی پخش شده در مراکز حکومتی پراکنده و متعدد شبه قاره هند پیدا شدند و مانند «شهر - پایتخت» ایرانی مرکز یک شاهنشاهی واحد و متحد نبوده و هر یک کارکرد محلی داشته و دارای شهروندانی از تمام طبقات اجتماعی نظام کاستی هند بوده‌اند. بعدها فرمانروایان هر منطقه (راجه‌ها) پایتخت‌های خود را داشتند و کاخ‌ها در مرکز هندسی شهرها هم تراز معابد بودند.

« ماندالا » به معنی دایره

نقش اصلی در
هندسه مقدس شرقی

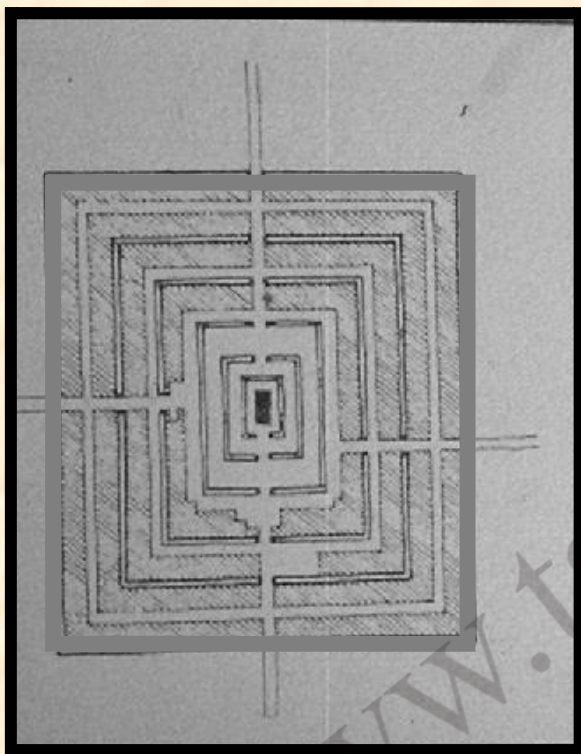
از این دایره انواع
شکل های مرکز گرا
بنابر تفسیرهای
خاص مذهبی برای
ساخت شهر یا معبد
پدید آمد.

مرکز ماندالای هندی
جایگاه «برهما» و
شرق جایگاه «میترا»
است.

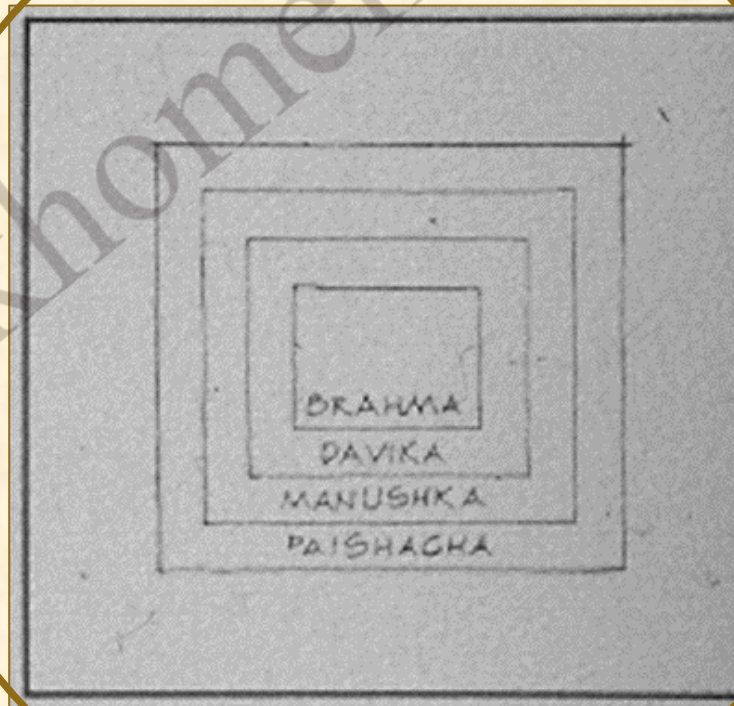

طرح ماندالایی شهرهاک هندو از قرن ششم تا نهم میلادی

نظامی متکی بر تقدس مرکز که مقر کاخ بوده و نظم هندسی مربع‌های متحد‌المركز به دور آن محل سکونت کاست‌های هندو که در قرن بیستم در شهر شاندیگار هم لوکور بوزیه به آن توجه کرد.

شهری ماندالایی با شکل کشیده نزدیک به مستطیل، مرکز و لایه‌های محلات کاستی هندو در پیرامون آن و چهار دروازه به چهار سوی عالم.

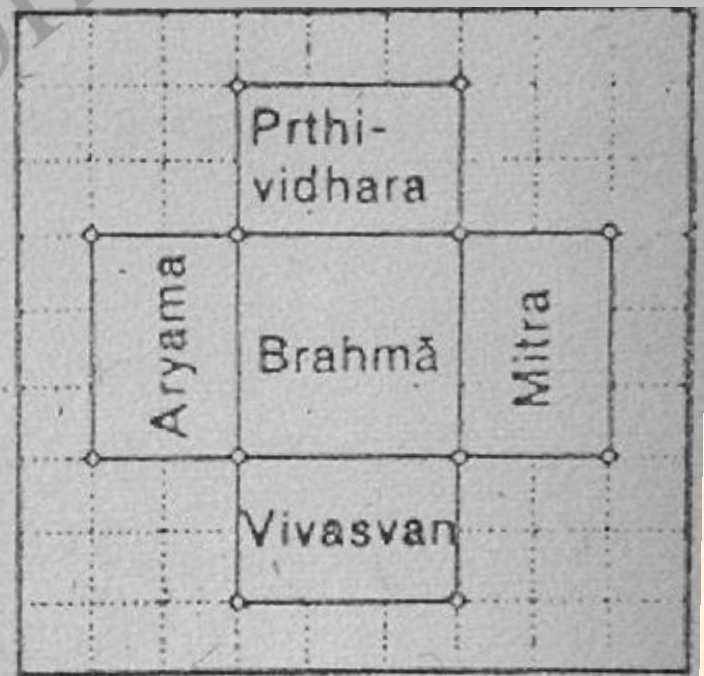
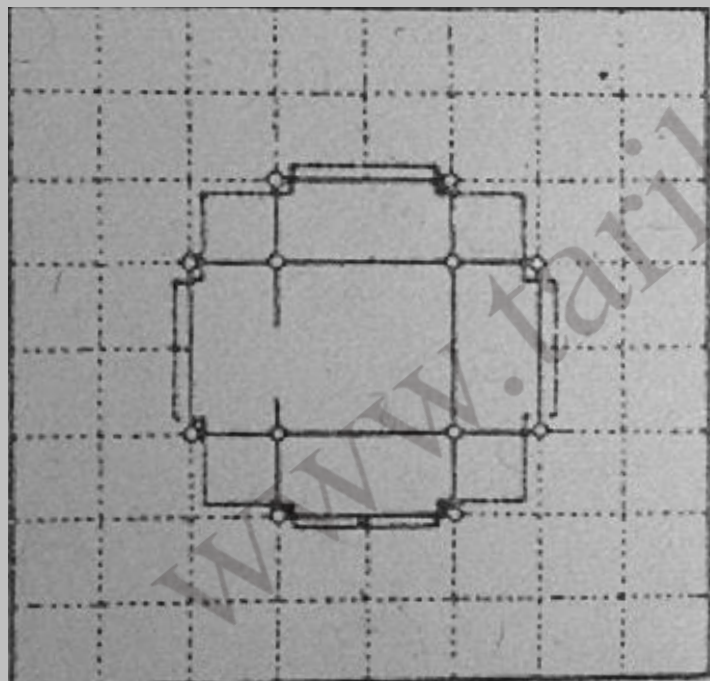

مرکز مقر «براهما» خدای آفریننده هستی

تبدیل دایره به مربع (تربیع دایره) شهر هندوپے را غالباً با طرح هاگ راستگوشه ایجاد می کردند.

تربیع دایره امری مقدس و نشانهٔ تقدیس مکان و ایجاد مکان امن است، اساسی نجومی در فرهنگ آریایی دارد و امری شناخته شده در نجوم و هیئت هند و ایرانی پیش و پس از اسلام است. (شهرهای دایره‌ای چون فیروزآباد فارس یا بغداد اسلامی و شهرنیشابور ساسانی که براساس رقعۀ شطرنج بوده که خود یک ماندالای هندی است، نمونه‌های ایرانی هستند.)

سواستیکا یا صلیب شکسته؛

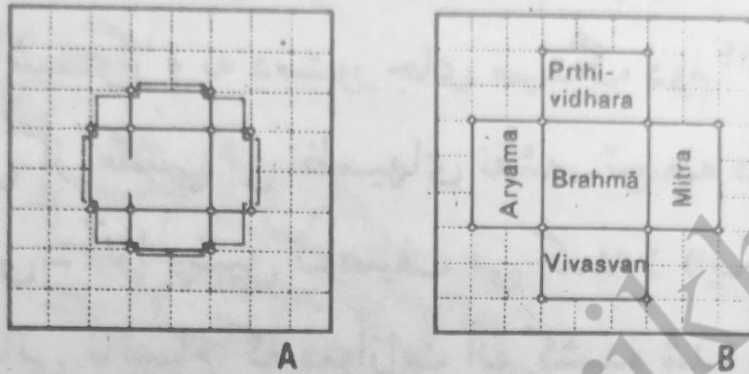
نقشی که ریشه در تمدن

سند دارد

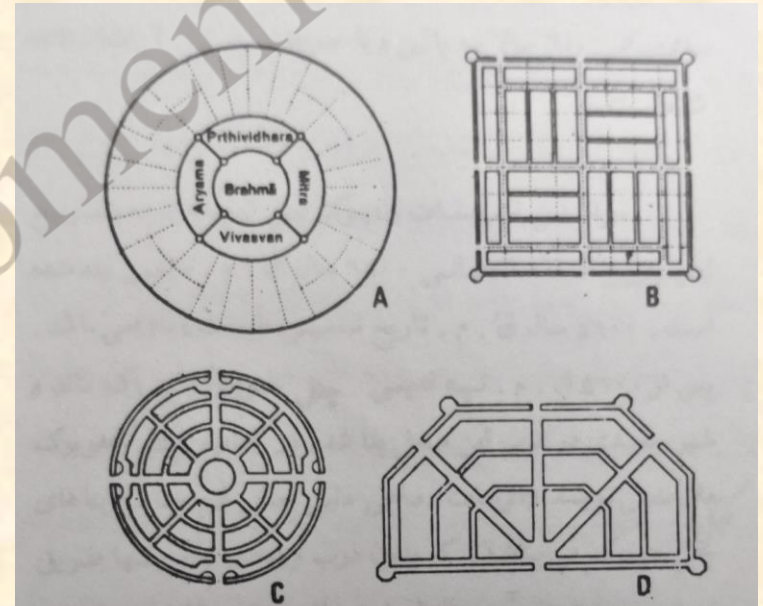

انواع ماندالا:

مبنای طرح شهرها و معابد در تمدن هندویی

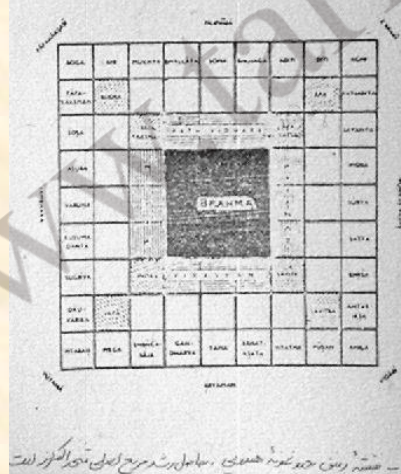
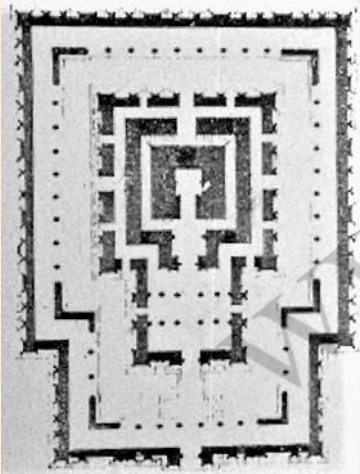
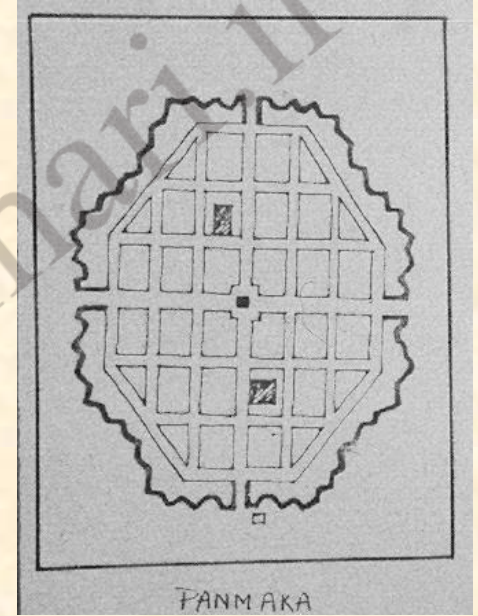
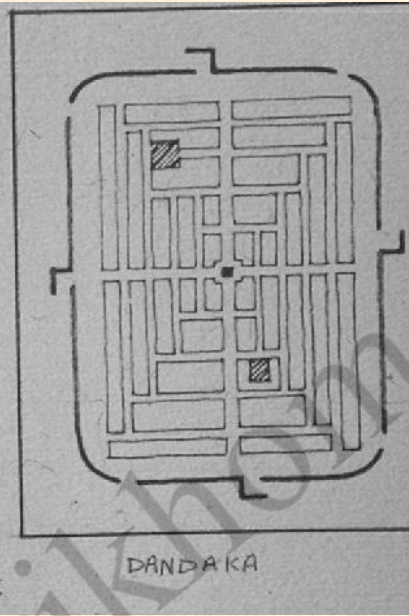
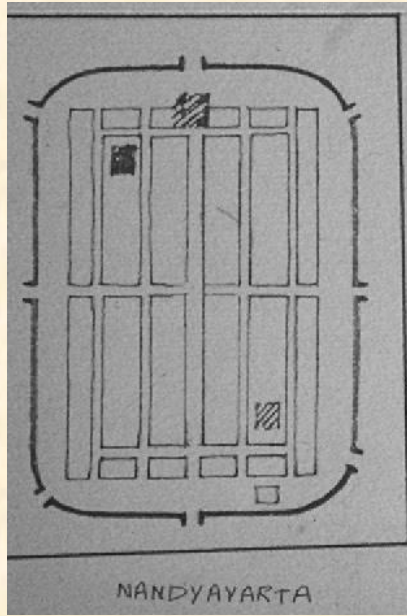

شکل ۱- F. دوماندالای شمال هند. A، مندوکا - ماندالا که دارای ۸x۸ پاداس است. پیرامون مکان برهما - استانا در مرکز (متشکل از ۴ واحد یا پاداس) پاداسهای خدایان درونی (برای هر یک ۲ پاداس) و حلقه خدایان برونی (برای هر یک، یک پاداس) وجود دارد. نقاط تلاقی این مناطق (مرمس) نباید توسط خطوط نقشه قطع گردد. پاراماسایکا - ماندالا که در نقشه B نشان داده شده است، دارای ۹x۹ پاداس می باشد.

شکل ۲- F - چهار نوع مختلف ماندالا. A، مندوکا - ماندالای دایره ای شکل. B، یک شهر به شکل سواستیکا - C، شهر ایده آلی براساس طرح A - D، یک شهر ختا برای شودراس که فاقد یک مرکز واقعی بود و برای ساکنینی از طبقات پائین اجتماع در نظر گرفته شده بود.

مبناک یکسان طراحی از شهر تا معبد در هندوستان

بالا شهرها و پایین معابد هندویی

مَندَل = ماندالا

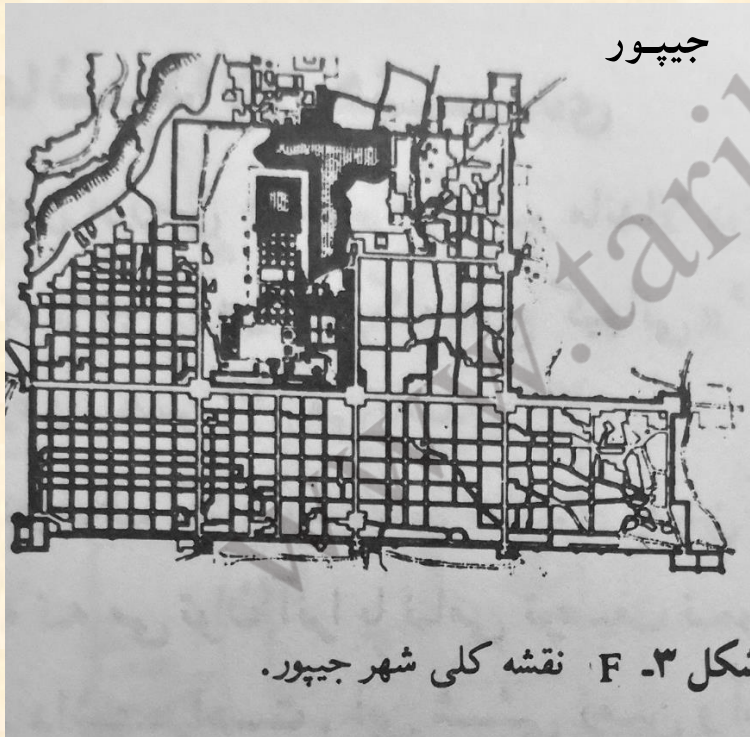
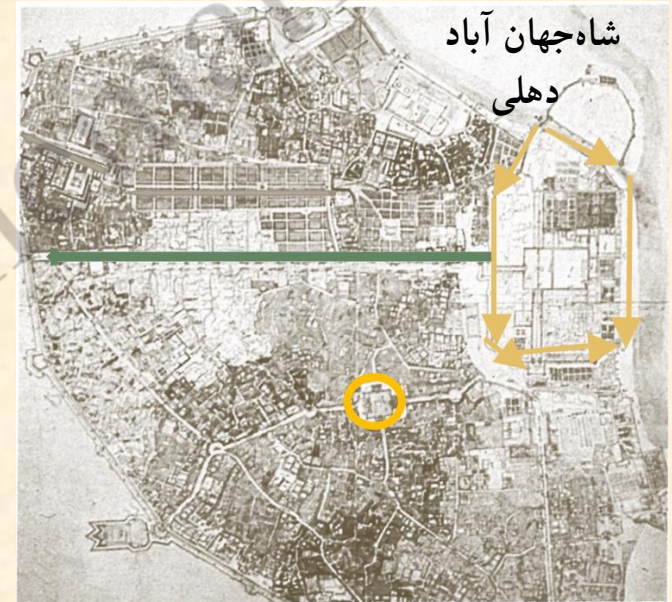
پایین: طرح شهر چیپور بر اساس شبکه‌ای از مربع‌ها برگرفته از ماندالای چاتورانگا (شطرنج) است.

کلیت طرح مسجد
جامع دهلی بر
اساس تربیع دایره
و تأکید به چهار
جهت است.

راست: شهر دهلی (شاه جهان آباد) که در دوره اسلامی احداث شده هیچ تأثیری از الگوهای ماندالایی ندارد. لکن نکته جالب، مسجد جامع شهر است که کلیت پیرامونی طرحش بر اساس ماندالا است. (تصاویر گوشه راست)

چیپور

بالا: گوشه‌ای از
باغ اسلامی هند بر
اساس طرح ماندالا

پایین راست: یک
باغ - معبد هندو با
طرح ماندالایی

مقبره همایون پادشاهان مسلمان الگوی زیر را دارد.

شکل ۳-۴ نقشه کلی شهر چیپور.

شهر در تمدن‌هاک میانرودان، هند و حوزه چین باستان : ب

شهر - پایتخت در چین باستان

و

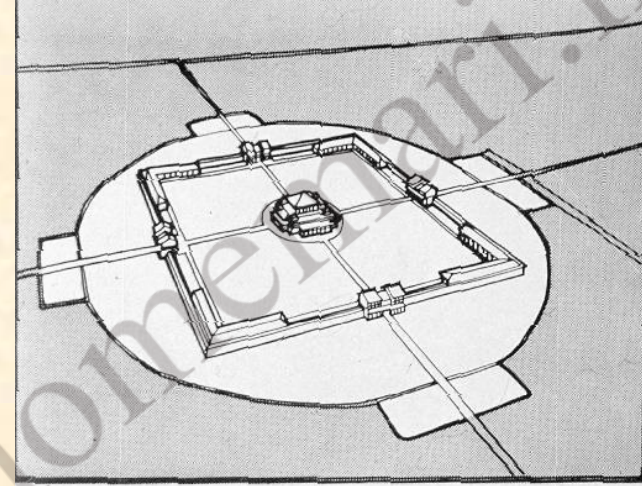
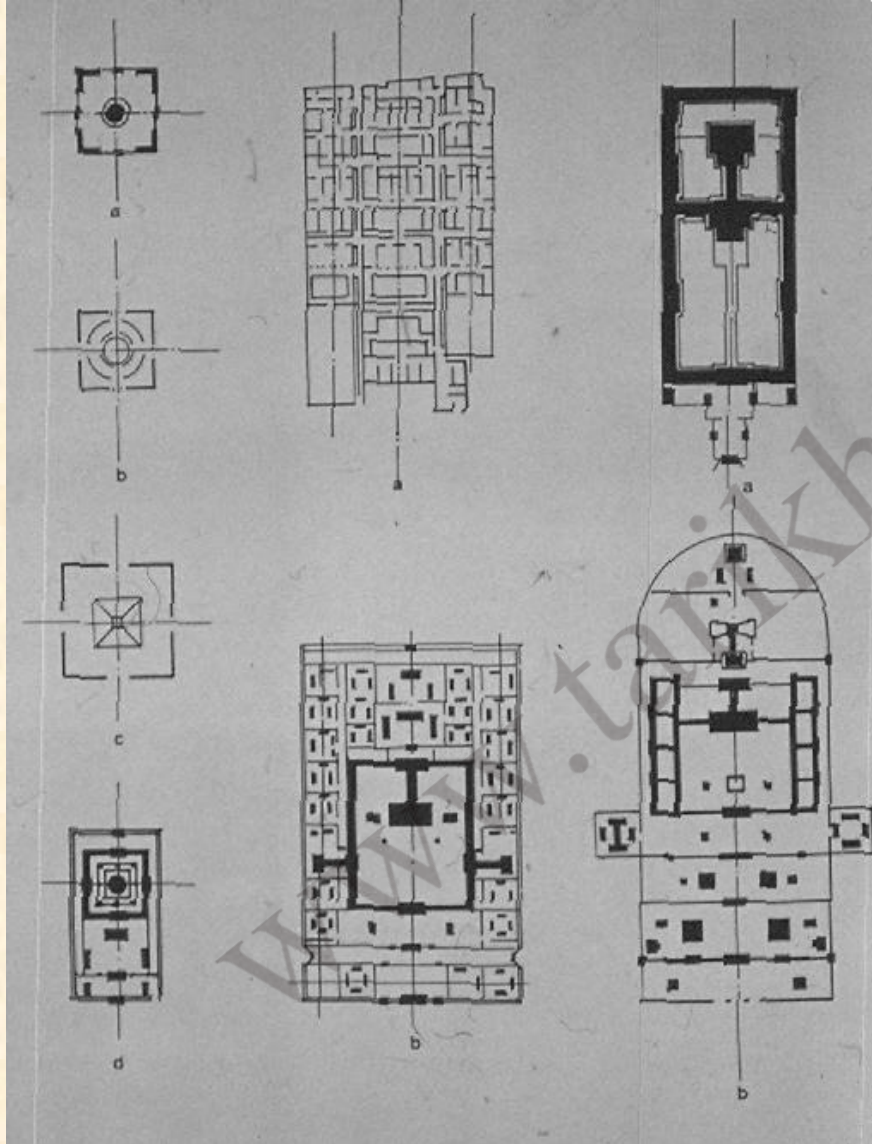
نفوذ الگوی چینی به پایتخت‌های ژاپن

www.taikhomenari.ir

الگوی مبنای شهر چینی
بر اساس تریب دایره

الگو کیهان نگاشته (کازموگرام Cosmogram شهر چینی)

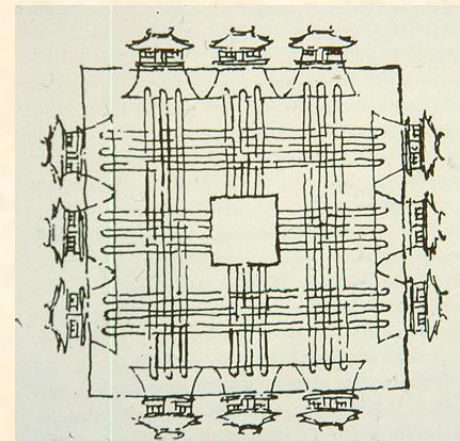
انتقال از الگوی مبنای مربع به
مستطیل براساس تقدس محور
شمالی - جنوبی در چین

مرکز آیینی
کهن ترین
پایتخت چین
«چانگ آن»
کاخ - معبد در
مرکز و چهار
دروازه در
جهات اربعه
Changan (now Xian,
Shensi), Ritual Buildings,
reconstruction, Han
Dynasty, 2nd C B.C.

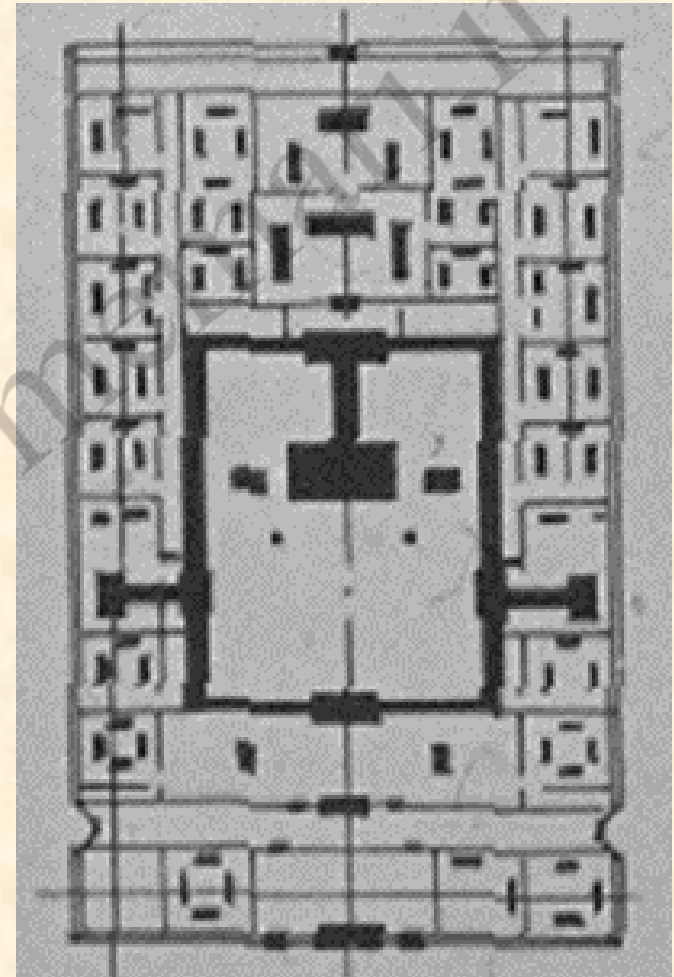
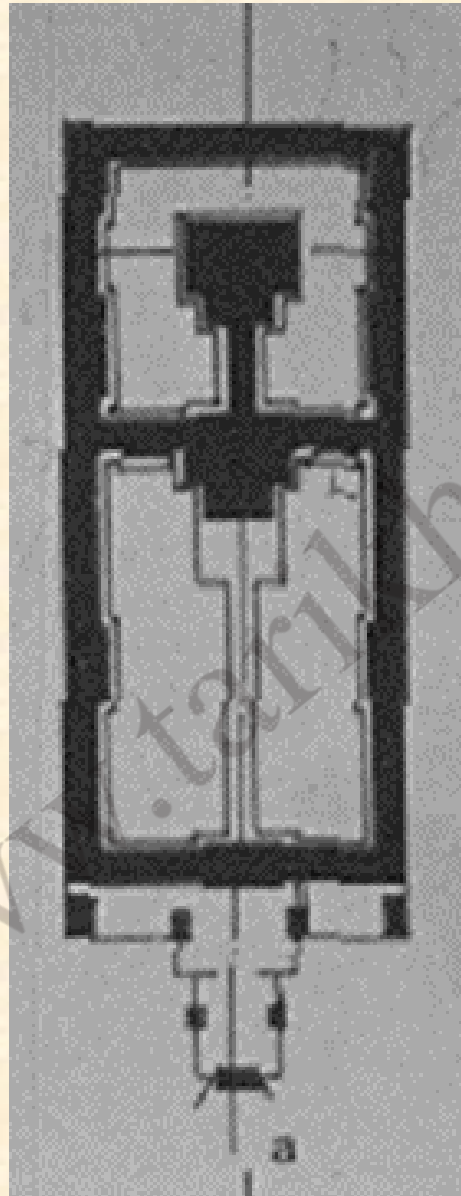
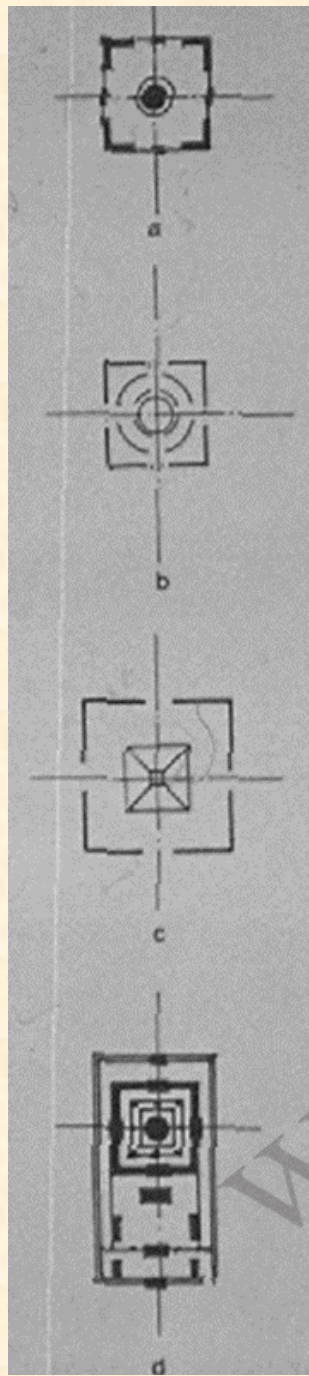
هر ضلع شهر زیرین سه
دروازه به نشانه سه ماه شمسی
چهار فصل سال دارد.

طرح
کازموگرامیک
(کیهان نگاشته)

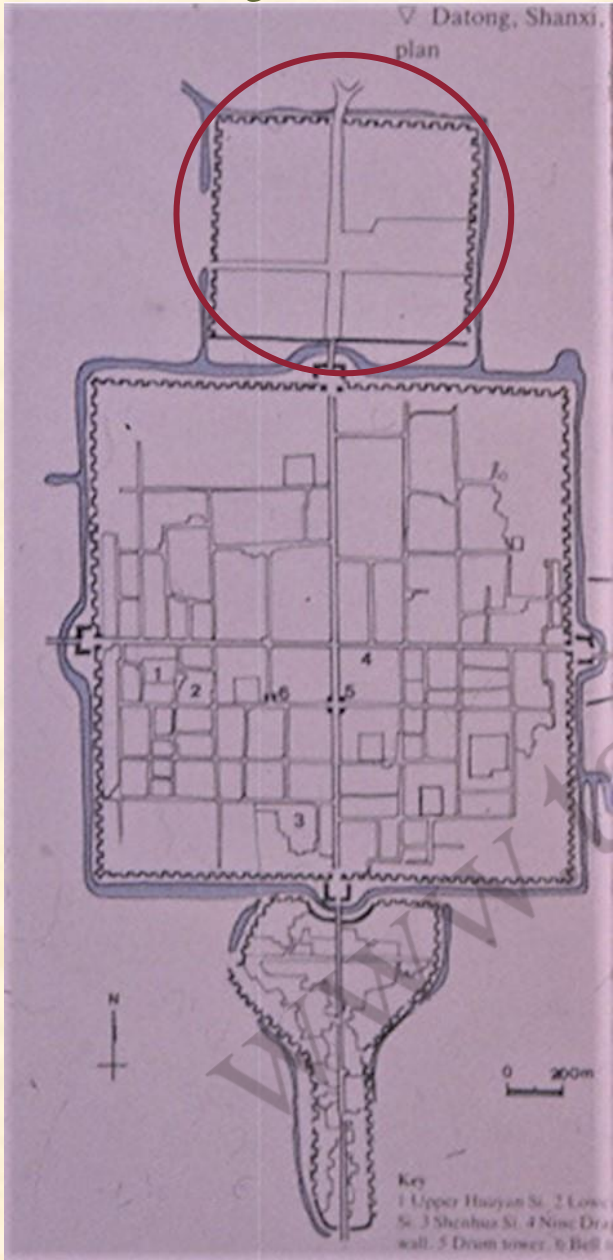
برای شهر چینی:
کاخ - معبد در
مرکز و دوازده
دروازه.
دروازه و
شبکه
شطرنجی شهر.

طرح شهر - معبد چینی بر مبنای مربع، دایره، جهات اربعه و تحول آن به
مستطیل با افزوده شدن محوطه الحاقی

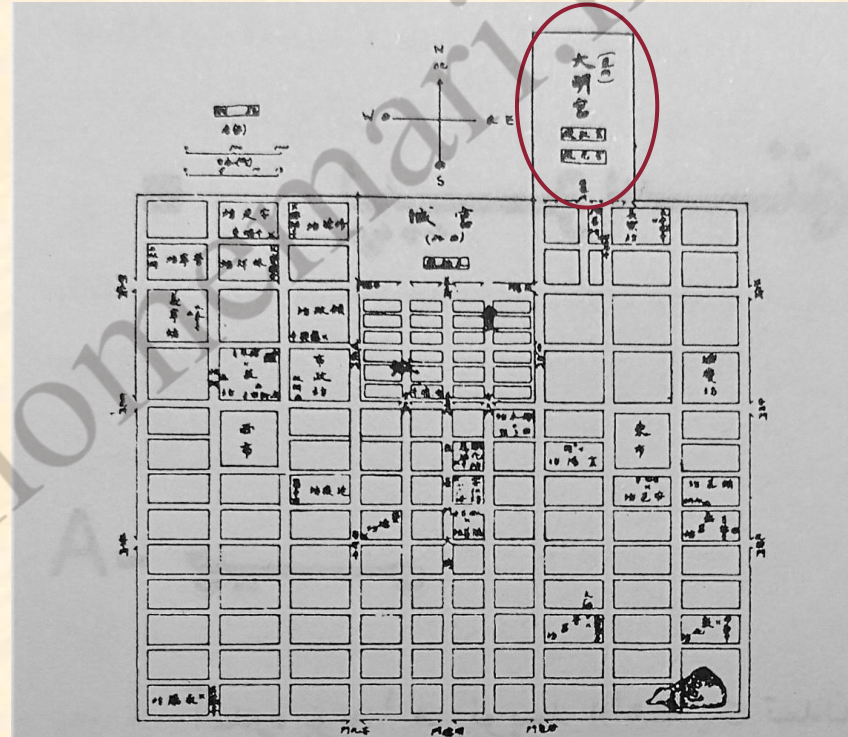
بافت شهر در یک شبکه شطرنجی به دور ارگ در مرکز.
بناهای ارگ در بالای محور شمالی - جنوبی در مستطیلی که
پس از انتقال از شکل مربع پدید آمده است نشانه اهمیت شمال.

گسترش شهر در شمال و جنوب روی
محور اصلی شهری مربع با چهار دروازه

چپ: «داتونگ»
و راست:
«چانگ آن»
در هر دو
افزودن کاخ
تفریحی
(کاخ - باغ)
بیرون حصار و
در شمال شهر
یک اقدام
فغفوران چین
است که بعدها
هم در ساخت
کاخ - باغ‌هایی
برای تفرج
تکرار می‌شود.

تحول شکل مرکز گرای چانگ آن و ادامه شبکه
شطرنجی. کاخ و مراکز حکومتی به بالای شهر در
(شمال) منتقل شده‌است.

شکل ۲- A . نقشه عمومی چانگ آن، مستطیل الحاقی به شمال
شهر اصلی، قصر تفریحی تامینگ کونگ است. در مرکز بخش
شمالی قصر سلطنتی سلسله‌های سوی و تانگ که منطقه‌ای به
طول ۱۲ مایل در عرض $\frac{3}{4}$ مایل را اشغال کرده، قرار دارد و
بلافاصله در شمال آن شهرداری با ۲۴ بلوک کوچک طراحی شده
استقرار یافته است.

شهر - پایتخت‌هاک چین

«لوویانگ» و مبحث آغاز جاده ابریشم

دودمان هان: در سال ۲۵ میلادی لوئویانگ توسط امپراتور گوانگ وو به عنوان پایتخت دودمان هان شرقی اعلام شد. دیوارهای شهر، مستطیلی با درازای ۴ کیلومتری جنوب به شمال و پهنای ۲٫۵ کیلومتری باختر به خاور بود که رودخانه گو، (شاخه ای از رودخانه لو) در بیرون از دیوارهای شمال شرقی قرار می گرفت. کاخ جنوبی مستطیل شکل و کاخ شمالی ۳ کیلومتر از هم فاصله داشتند و با یک راه سر پوشیده با هم پیوند داشتند.

پرستشگاه، دانشگاه، رصدخانه: در سال ۲۶ میلادی، مهراب خدایان خاک و دانه‌ها، مهراب بهشت و پرستشگاه بنیادگذار برجسته؛ «امپراتور گائو از سلسله هان سابق» افتتاح شد. دانشگاه سلطنتی در سال ۲۹ ترمیم شد. در ۴۸، کانال یانگ پایتخت را به رود لو پیوند داد. در سال ۵۶، رصدخانه اصلی شاهنشاهی ساخته شد.

شاهزاده اشکانی مبلغ آیین بودایی: برای چندین سده، لوئویانگ نقطه کانونی چین بود. در سال ۶۸ میلادی، پرستشگاه اسب سفید، نخستین پرستشگاه بودایی در چین، در لوئویانگ پایه گذارده شد. این پرستشگاه هنوز وجود دارد، گرچه معماری ای که امروز می بینیم، عمدتاً بجا مانده از سده شانزدهم است. شاهزاده اشکانی «آن شیء گائو» یکی از نخستین راهب‌هایی بود که بودیسم را در لویانگ گستراند. نخستین مبلغ بودایی که از شرق ایران به چین رفت «بودیدارما» بود. جاده ابریشم: (ایران در میانه راه ارتباط با چین و اروپا قرار می گیرد و بواسطه جاده ابریشم شهر - بازار در ایران پدید می آید).

سفیر بانچائو جاده ابریشم را بازسازی نمود و این کار لوئویانگ را آغازگاه جاده ابریشم کرد. به این ترتیب با عامل تجارت، «شهر - پایتخت» چینی تبدیل به شهر با کارکرد سیاسی - تجاری با ساکنانی از تجار و اصناف و کسبه شد.

ارتباط با روم: در سال ۱۶۶، نخستین سفیر رومیان، توسط مارکوس آئورلیوس پس از رسیدن از طریق دریا به فرمانداری رنان (امروزه در ویتنام مرکزی) به لوئویانگ رسید.

بازسازی تصویری دروازه و بازار شهر در چین باستان

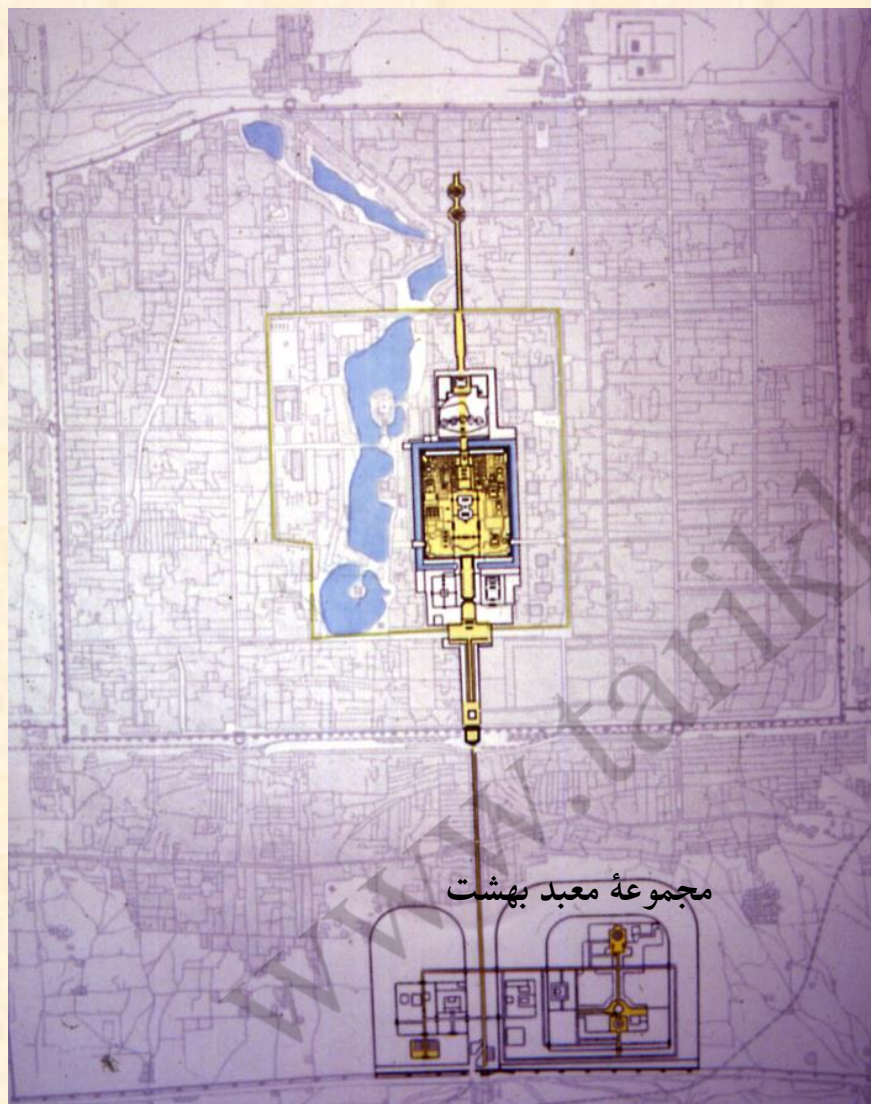
با برقراری تجارت در جاده ابریشم، شهر - پایتختها در چین تبدیل به شهر حکومتی - تجاری می شوند و در نتیجه مفهوم شهر، شامل بازرگانان و اصناف یعنی مردم غیر حکومتی شامل حال این پایتختها می گردد، که اولین آنها لوئویانگ بوده است.

در تصویر ردیف مغازهها و نیز میدان بازار روز در دو سوی معبر اصلی شهر دیده می شود.

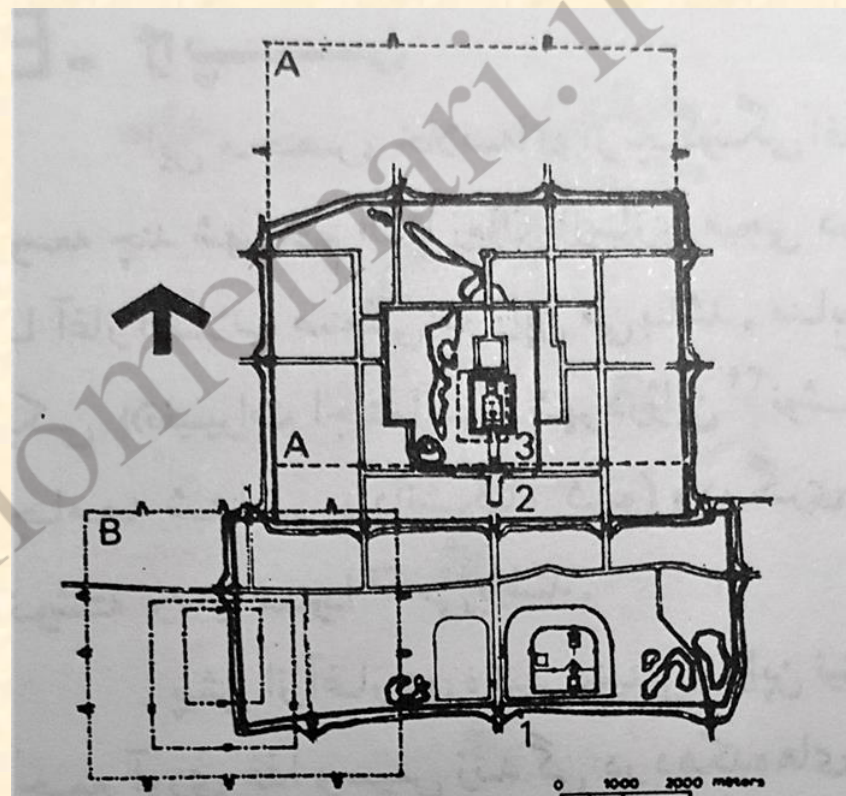
An der Mauer stehen zwei Beamte nebst dem Eingang. Sie überwachen den Handel auf dem Marktplatz und ziehen von den Marktbesuchern die Steuern ein. Vor dem Stadttor erkennen wir den Kanal, der die ganze Stadt umgibt. Er schützt sie bei Gefahr; in Friedenszeiten kommen Boote mit Waren für die Stadt.

پکن یا بیجینگ قدیمه ترین پایتخت امروزه جهان

پکن: بخشی جنوبی بواسطه اهمیت معبد بهشت توسعه بعدی یا شهر بیرونی پکن بوده است.

نقشه پکن تا قرن ۱۹ و پیش از برداشتن بارو و توسعه‌های مدرن

شکل ۳- A . پکن، محدوده پایتخت سلسله یان (A) و محدوده پایتخت سلسله چین (C). همچنین شهر بیرونی (۱)، شهر مرکزی (۲) و شهر سلطنتی (۳). منطقه شهری دوره سلطنت سلسله های مینگ و چینگ که مرکز تاریخی پکن امروزی را تشکیل داده، با خطوط تیره نشان داده شده است.

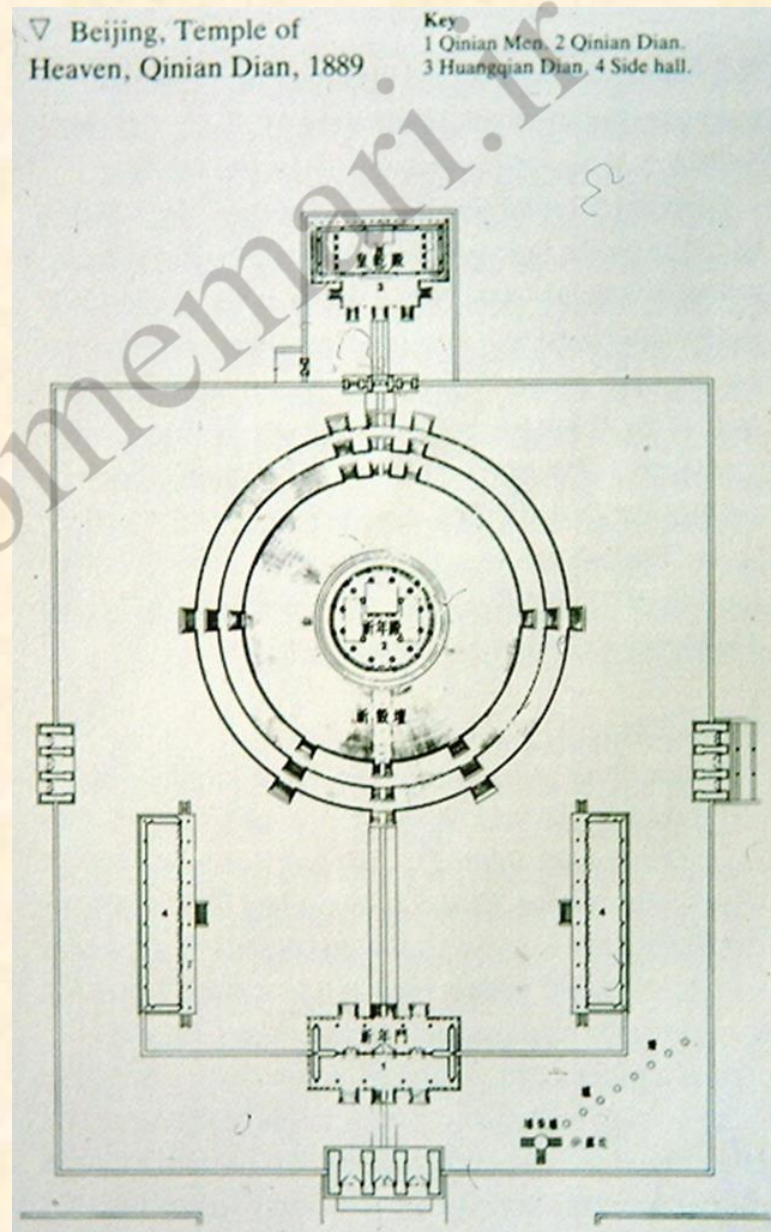
نظم محوری در یک مستطیل کشیده به طرف شمال برای مرکز تشریفاتی قصر ممنوعه پکن در مرکز شهر

طرح ماندالایی یا کازموگرامیک معبد بهشت و مجموعه آن در جنوب پکن، عاملی برای رشد شهر بیرونی در جنوب و در راستای محور شهر

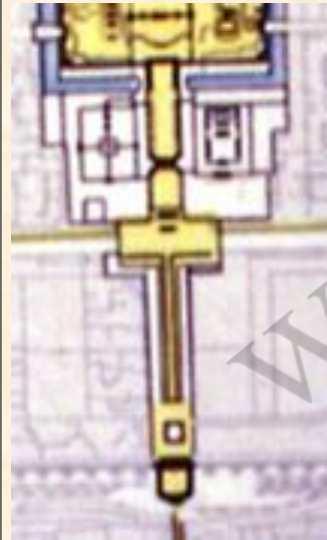
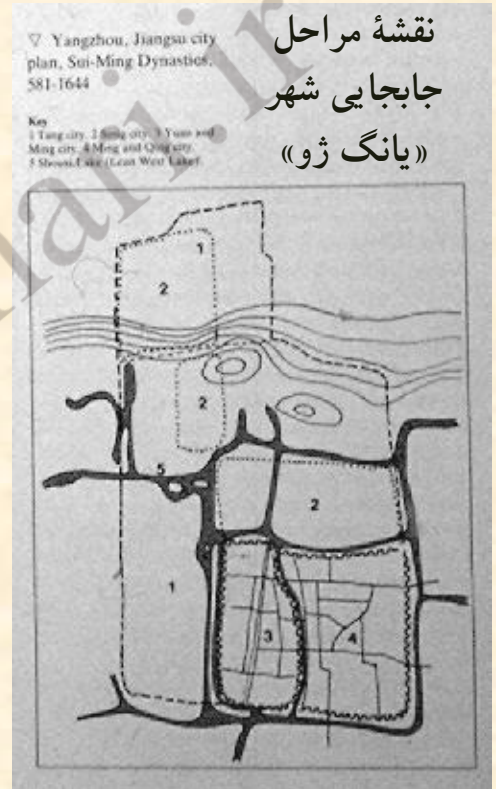
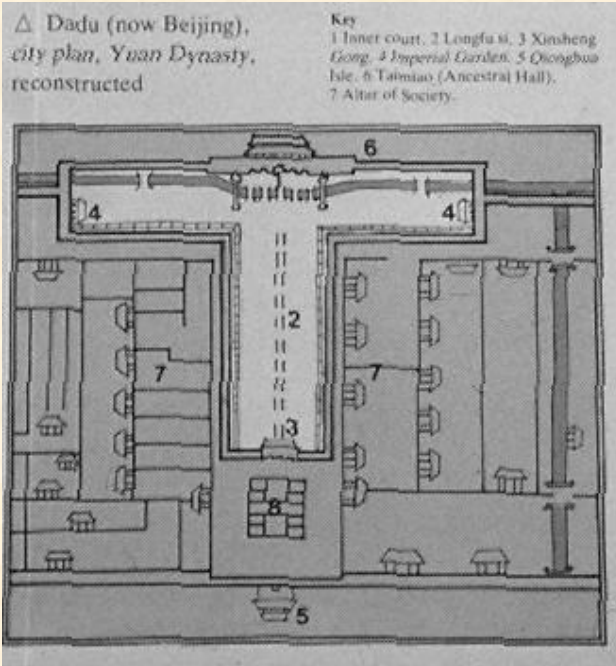
نقشه هسته مرکزی و تشریفاتی

قصر ممنوعه

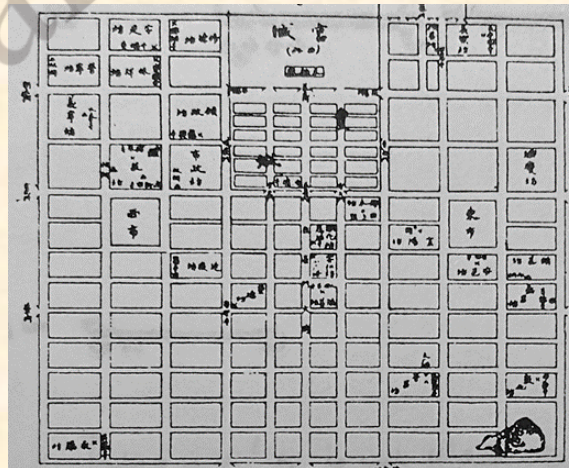
طرح در نظامی مستطیلی روی محور مقدس جنوب به شمال؛ تراکم بناهای مهم در شمال است. و بر اساس اصول فنگ شویی نهر آبی را در جنوب جاری کرده‌اند و بالای شهر کوهستانی است.

تحول نقشهٔ مجتمع‌های حکومتی (پایتخت) از نظام خودرو و در گونه به نظام شطرنجی.

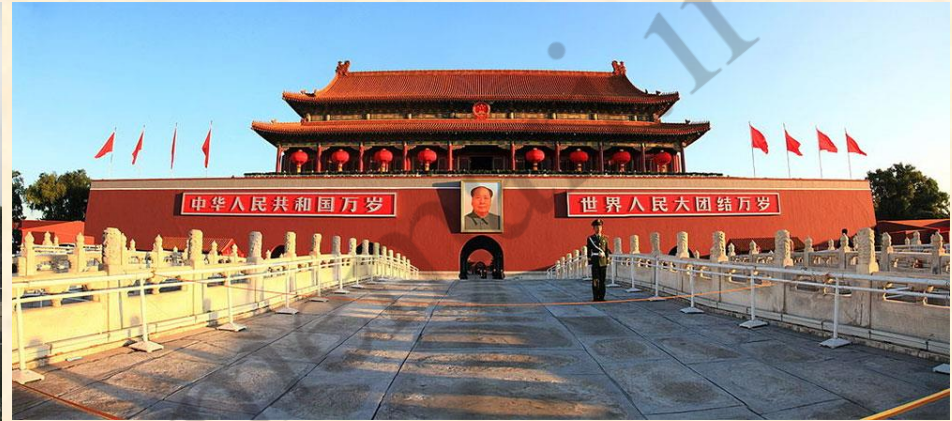
بالا و چپ: ورودی
 به شهر
 ممنوعهٔ پکن در
 سلسلهٔ یوان.
 به نظر می‌رسد
 دالان ورودی T
 شکل نسبت به نهر
 نزدیک دروازه
 تغییر مکان دارد.

بالا: نظام ارگانیک شهر «یانگ ژو»
 نخستین شهر - پایتخت‌ها در چین

چپ: طرح «چانگ آن» الگوی نظام
 شطرنجی پایتخت‌های چین و سپس
 ژاپن

Forbidden City, Beijing, China

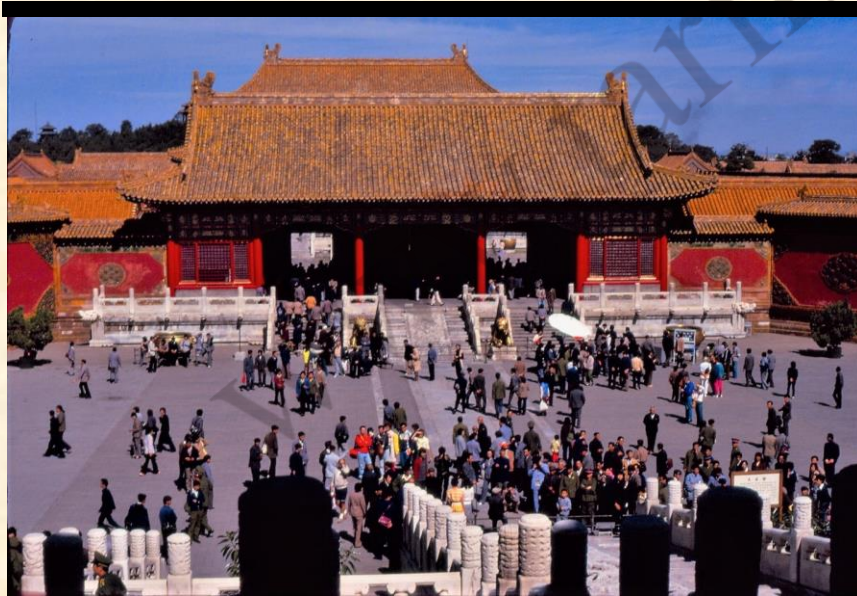

بالا راست: دروازه و
چپ: منظر خندق شهر

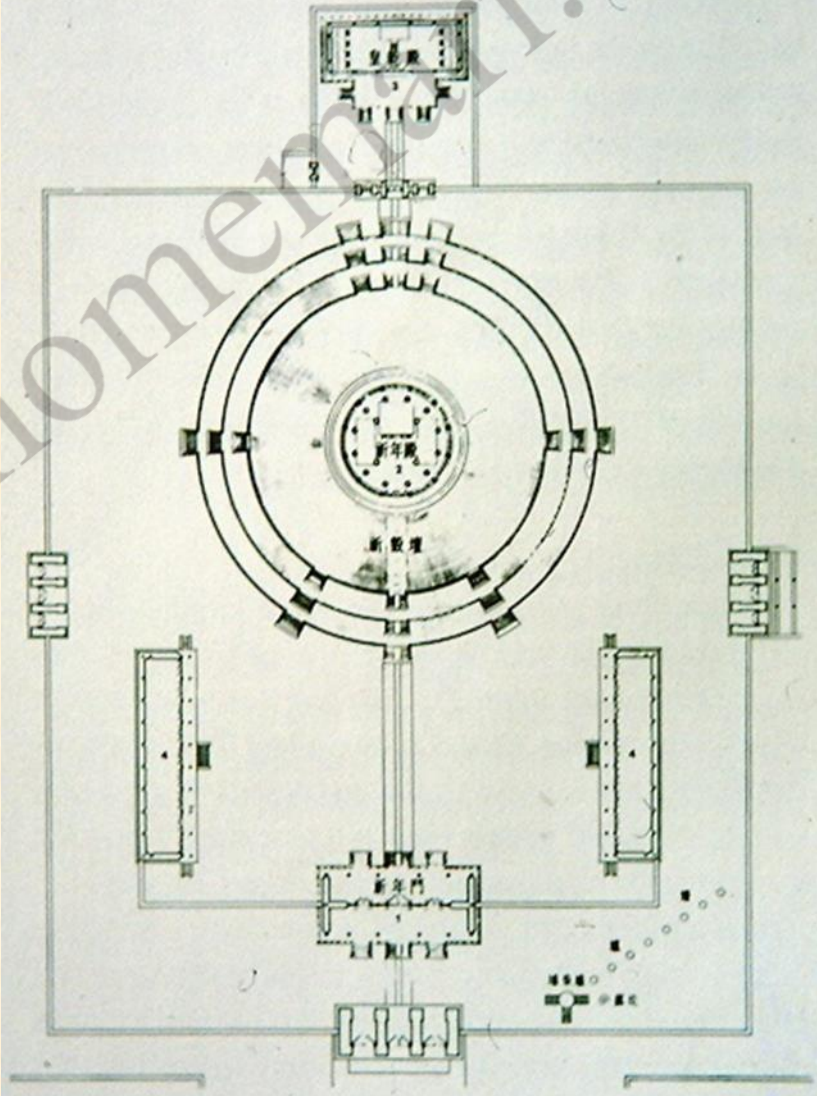
معبد آسمان (بهشت)

و نقشه ماندالایی آن / پایین: یک بنا از کاخ

▽ Beijing, Temple of Heaven, Qian Dian, 1889

Key
1 Qian Men. 2 Qian Dian.
3 Huangqian Dian. 4 Side hall.

میاگو پایتخت ژاپنی

شهر - پایتخت ژاپنی: مقر قدرت سیاسی و نه محل یک جامعه شهر

ژاپن بر اثر نفوذ فرهنگی چین در قرن هفتم میلادی، پیش از طی کردن مراحل تاریخی کشاورزی، تجارت، شهر نشینی، به یکباره صاحب پایتخت با الگوی چینی شد.

تاریخ تمدن ژاپن

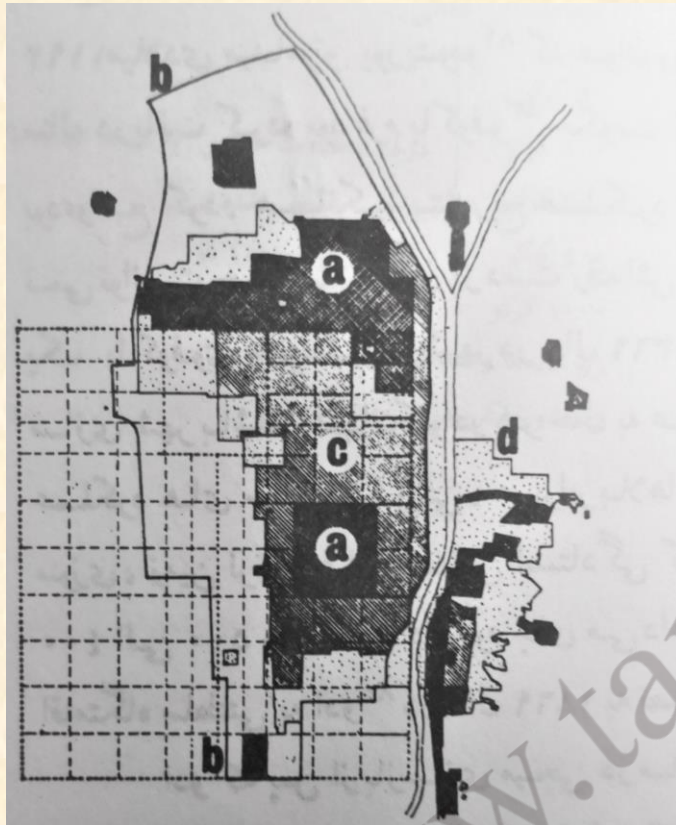
تاریخ ژاپن شامل دوران پیش از تاریخ، تا تاریخ نوین این کشور به عنوان یک دولت - ملت است. نخستین نوشتار مربوط به ژاپن در قرن اول میلادی در متون چینی به دست آمده. اما شواهد حاکی است که بشر از اواخر پارینه سنگی در جزیره‌های ژاپن زندگی می‌کرده است. الگوهای باثبات زندگی و نشانه‌های تمدن با فرهنگ جومون (از پایان عصر یخبندان تا هزاره نخست پیش از میلاد) در ژاپن ظاهر و از حدود پانصد پیش از میلاد در دوره یایویی، کار با آهن آغاز شد. در پایان همین دوران، جمعیت زیادی از شبه جزیره کره به جزایر ژاپن مهاجرت کردند. در ژاپن تجربه کشت برنج در باتلاق‌های پراکنده، جامعه روستایی در حد یک خانوار شکل گرفت.

از حدود قرن سوم میلادی با دوره کوفون (حدود ۲۵۰ تا سال ۵۳۸ میلادی) مرحله پیش از تاریخ ژاپن پایان یافته و عصر باستان این سرزمین آغاز می‌شود. فرهنگی که در این دوره شکل می‌گیرد، مبتنی بر مذهب شینتو است. در دوره آسوکا (۵۳۸ تا سال ۷۱۰ میلادی) خط چینی برای نگارش زبان ژاپنی برگزیده و آیین بودایی از طریق سرزمین کره به ژاپن معرفی و «میاکو» یا پایتخت ساخته شد و فرمانروایی با الگوی امپراتوری چین ظاهر شد. در این دوره مردم ژاپن ماهیگیرانی روستانشین و معدودی کشاورز بودند و عملاً شهرنشینی و تجارت وجهی نداشت.

آیین بودا و شاخه‌های آن همچون شینگون بودیسم و ذن بودیسم در دوران بعد که دوره نارا (۷۱۰ تا ۷۹۴ میلادی) نام دارد، از سوی امپراتور پذیرفته و به دستور او نیایشگاه‌های بودایی پرشکوهی همچون معبد تودای جی ساخته شد. در ۷۹۴ تا ۱۱۸۵ میلادی، خاندان‌های پر قدرتی همچون خاندان فوجی‌وارا که قدرت نظامی را در عمل به دست می‌گیرند دوران پایان تاریخ باستان و آغاز دوران فتودالی در ژاپن است. در این دوران کشاورزی رایج اما تجارت در پاتخت هاست.

با قدرت شوگون‌ها در دوره کاماکورا (۱۱۸۵ تا ۱۳۳۳ میلادی)، استبداد نظامی کاماکورا بنا نهاده می‌شود. در این دوران مغولان دو بار به ژاپن حمله و هربار بواسطه توفان سهمگینی موسوم به کامی‌کازه، کشتی‌ها و آلات نظامی خود را از دست دادند و شکست خوردند. دوران تاریخ پیش از مدرن ژاپن فرازونشیب‌هایی داشت. اما همچنان شهر در معنای پایتخت بود. در دوران نوین، ژاپن به سرعت راه نوسازی را پیش گرفت و در دوره میجی (۱۸۶۸ تا ۱۹۱۲ میلادی) باشکست روسیه به قدرتی جهانی مبدل شد.

طرح شطرنجی شهرها چین در ژاپن تکرار می‌شوند.

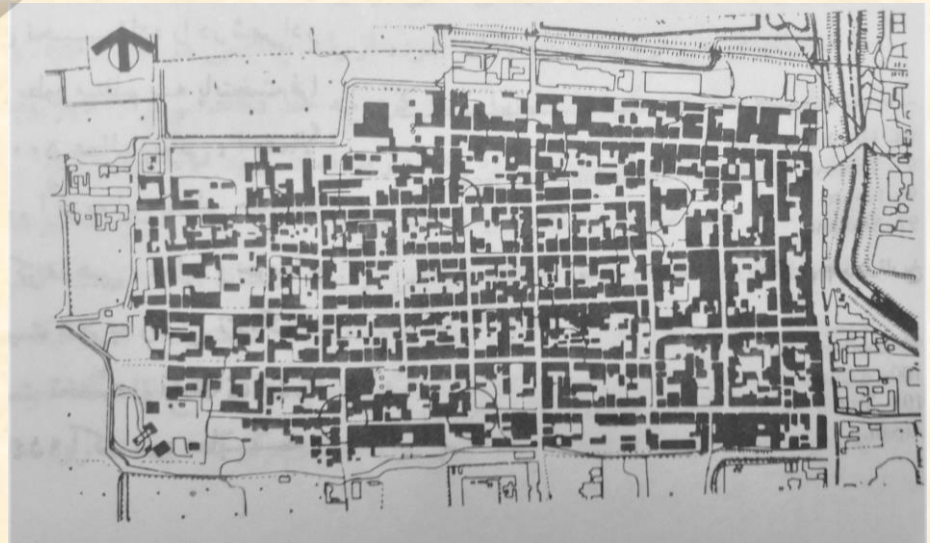

شکل ۵- B. نقشه هیانکیو که محدوده شهری در دورانهای مختلف تاریخی و در مقایسه با طرح اولیه شهر را (منتهی الیه شمالی نقشه) نشان می‌دهد. راهنما ۱۵ شهر در اواخر قرن ۱۵. ۱۶ ادوی، نوعی خاکریز شرقی به طول ۱۵ مایل که در اواخر قرن ۱۶ ساخته شده است. ۱۷ محدوده شهری در آغاز قرن ۱۷. ۱۸ مناطق افزوده شده به شهر طی قرون ۱۷ و ۱۸.

با ورود فرهنگ چینی و الگوبرداری از نظام امپراتوری چین، در ژاپن نخستین شهرها به صورت شهر- پایتخت ظاهر می‌شوند. رفت و آمد تجار چینی و کره‌ای به ژاپن این شهر- پایتخت‌ها را به مراکز تجاری تبدیل می‌کند. الگوی شهرسازی ژاپنی برگرفته از نمونه‌های چینی بخصوص از الگوی پایتخت قدیمی چین «چانگ آن» است.

برخی از مناطق شهری که حاصل رشد ارگانیک روستایی یا قلعه‌ها مانند «ادو» بودند، شبکه جدید شهریشان تبعیت از الگوی راستگوشه ساختمان‌هایشان می‌کرد. اما به هر حال در توسعه آن‌ها، سیستم بافت غیر قابل انعطاف شهر ژاپنی را طرح شطرنجی تضمین می‌کرد.

«ایمائی» شهری در منطقه نارا، وجود تقاطع‌های ناممتد که دلیل دفاعی داشته از ویژگی‌های برخی شهرهای شطرنجی ژاپن است.

میاکو

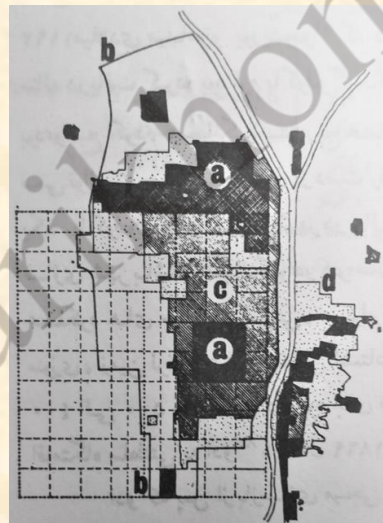
از حدود ۵۹۳ (آغاز قرن هفتم) میلادی، «میاکو»، محل مجتمع قصرها، معابد، زیارتگاه‌ها، و ادارات دولتی در منطقه آسوکا بود.

* به این نوع مجتمع زیستی که محل زندگی مردم عادی نیست به سختی می‌توان نام شهر را داد.

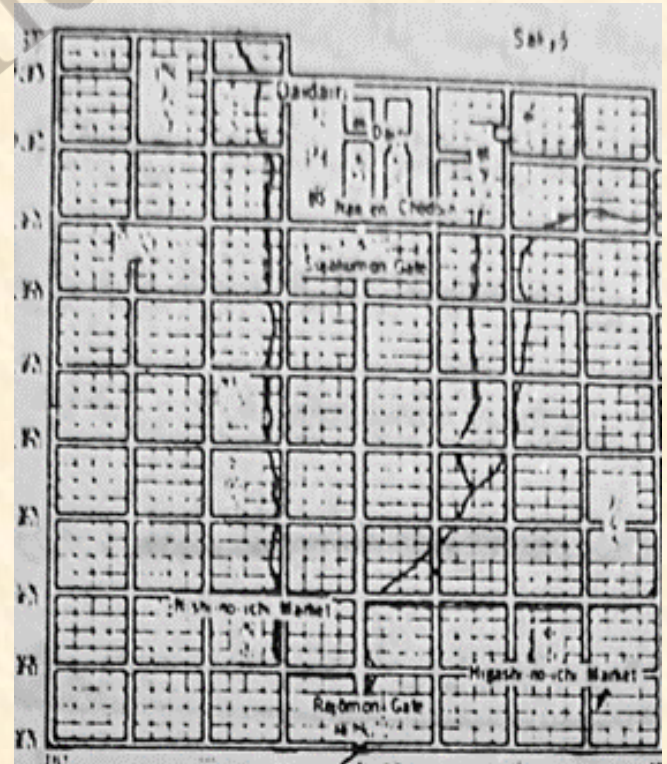
* در ۶۴۵ میلادی (نیمه قرن هفتم) نقشه «چانگ آن» پایتخت قدیمی چین برای اولین پایتخت ژاپن، توسط چینیان طراحی و اجرا شد.

نقشه «هیانکیو» یکی از پایتخت‌های قدیمی ژاپن

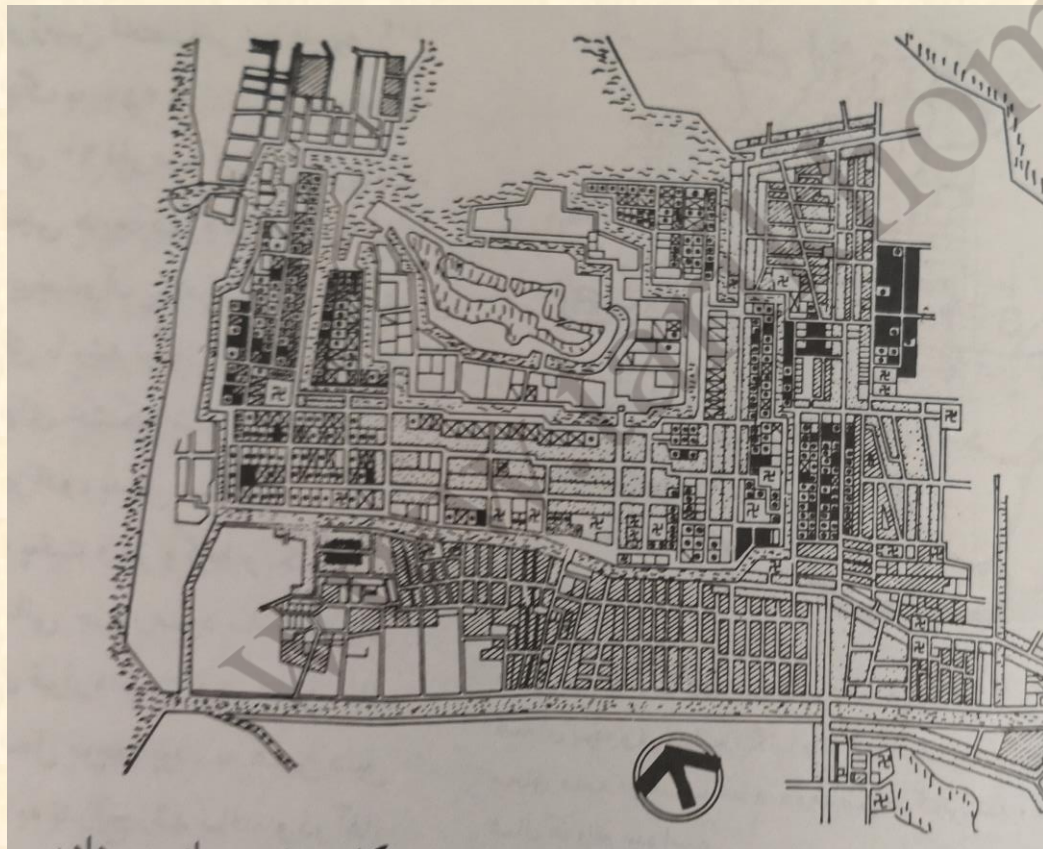
هیانکیو و تغییراتش

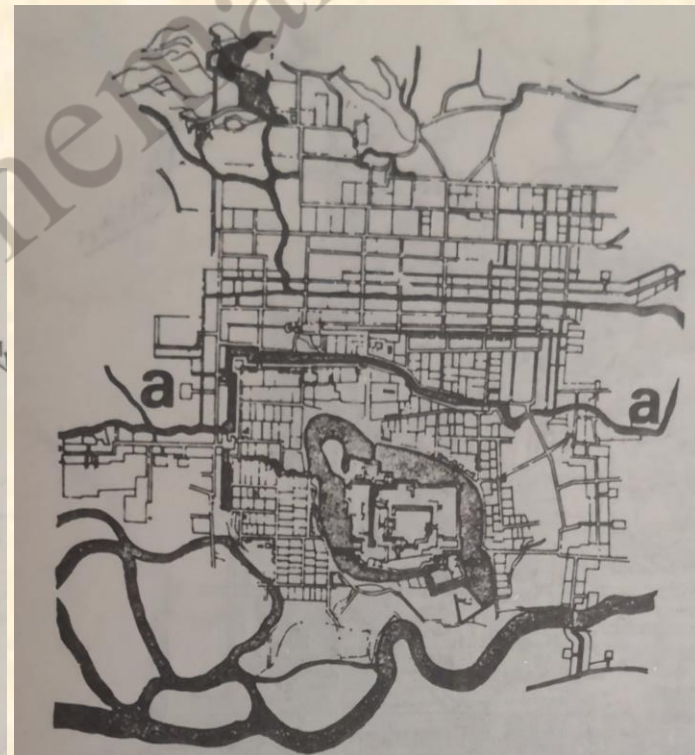
نقشه «هایجوکیو» در صورت اولیه

برخی از شهرهای ژاپن حاصل رشد ارگانیک روستا یا قلعه‌های حکومتی مانند «ادو» بودند، اما در این رشد شبکه جدید شهری سیستم بافت غیر قابل انعطاف شطرنجی را تکرار می‌کرد.

در نیمه دوم قرن سوم میلادی، امپراتور سوچین ژاپن متحد را بوجود آورد. تا قرن هفتم این فرمانروایان در قلعه‌هایی مستقر بودند که بعداً هسته تشکیل شهرهایی با نظام شطرنجی چینی شدند. (شهر ایزاکی)

در هردو تصویر قلعه با نظام ارگانیک و توسعه شهر به شکل شطرنجی دیده می‌شود. (شهر تاکاتا)

شکل A - B. تاکاتا نقشه قرن ۱۷ شهر تاکاتا که شهری قلعه‌ای بوده و در منطقه نیگاتا واقع بوده است. مناطق نظامی مجاور قلعه در جنوب خط a.a و مناطق مسکونی شهروندان در شمال آن واقع بوده است.

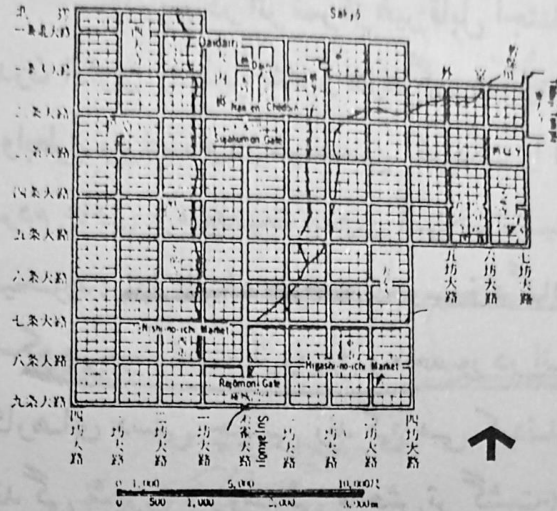
ماکت هیانکیو (شهر - پایتخت ژاپنی)

بلوک‌های شهری یا «بو» در شبکه شطرنجی ژاپن مربعی و در چین مستطیل‌های غالباً شرقی - غربی بوده‌اند.

یکی از دلایل تقسیم بافت شهر به صورت شطرنجی را علاوه بر الگوبرداری از چین، تبعیت از نظم تقسیمات مزارع برنج دانسته‌اند.

هیانکیو (کیوتو) نقشه انطباقی شهر قدیم و جدید

شکل B-۳. نقشه عمومی هایجوکیو (نارا)، ۱۲ بلوکی که در اولین سالهای تاسیس شهر به بخش شرقی آن افزوده شد، نارای امروزی را تشکیل می‌دهد. محور اصلی شهر امروزی برخلاف انتظار در جهت شرقی-غربی بوده و هایجوکیوی قدیم، امروز در خارج شهر نارا و در حومه آن واقع شده است.

مسوا می‌گوید «اگر چه بلوکهای شهر در فوجیوارا کیو و هایجوکیو و هایانکیو بر طبق مدل چانگ آن طرح شده ولی شکل بلوکها تا حدودی متأثر از سیستم تقسیمات موجود زمین بر اساس کشت برنج یا سیستم جوری می باشد. بلوکهای شهر چانگ آن معروف به بو مستطیل شکل بوده و محور طویل آن در جهت شرقی-غربی بوده است، در حالیکه بلوکهای ژاپنی مربع شکل می باشند. مراکز استانی مانند دازیفو در شمال کیوشو، سوهور در منطقه هیروشیما، و ایزومو در منطقه شینین چنان طراحی شده بودند که بلوکهای شهر بر تقسیمات شطرنجی جوری منطبق بودند. احتمالاً در نظر طراحان این تنها الگوی ساخت شهر محسوب می شد.

جمع‌بندی شهرنشینی ژاپن:

نیمه دوم قرن سوم میلادی ژاپن در زیر فرمان امپراتور «سوجین» متحد شد. در حالی که:

ژاپنی‌ها هنوز ماهیگیران و برنجکارانی مستقر در روستاهای یک‌یاد و خانواری و فارغ از تجربه شهرنشینی و تجارت بودند.

شرایط طبیعی ژاپن مستعد کشتزارهای بزرگ نبود و کشت محدود برنج در باتلاق‌ها به مازاد تولید و تجارت نیانجامید.

ژاپنی‌ها تا قبل از انتقال ایده پایتخت از چین، تجربه شهرنشینی نداشتند و امپراتور «سوجین» در دژی ابتدایی مستقر بود.

در ۶۴۵ میلادی [بعد از سقوط امپراتوری روم و نزدیک به سقوط ساسانیان (۶۵۱ میلادی) که رومیان اوج شهرنشینی خود را طی کرده بودند و ساسانیان نیز در اوج شهرنشینی و انتقال از مرحله شهر - پایتخت به مرحله شهرنشینی رسیده بودند]، نقشه چانگ آن پایتخت معروف چین برای پایتخت ژاپن یا «میاکو» توسط چینیان طرح و اجرا شد.

پیش از آن در حدود ۵۹۰ میلادی «میاکو» در ژاپن پایتخت‌های طراحی نشده و مرکز تجمع قصرها، معابد و زیارتگاه‌ها و ادارات دولتی در منطقه آسوکا [برای مدیریت جامعه براساس الگوی چینی] باهمان ویژگی شهر - پایتخت بود.

شهر - پایتخت ژاپنی که صورت شهری واقعی و کارکرد تجاری و سکنا‌ی تجار، اصناف و پیشه‌وران را دارد «نانیوا» است که به تقلید از چانگ آن و براساس نظام طبقاتی اجتماعی در یک شبکه شطرنجی برای سکونت مردم هم طراحی شد، نانیوا بندرگاهی مناسب برای تجارت با چین و کره و ارتباط سیاسی با آن کشورها بود.

در این نظام شطرنجی هر «بو» یک مسئول و چهار «بو» چند مشاور مدیریتی داشت. این سیاق شهر- پایتخت بعد ها برای پایتخت بعدی «نارا» تکرار شد.

نظام اجتماعی ژاپن به گونه‌ای متحول شد که امپراتوران از نقاط مختلف به قدرت می‌رسیدند و در نتیجه هر بار «میاکو» جابجا می‌شد اما همیشه الگوی «چانگ‌آن» در ساخت میاگو تکرار می‌گردید.

در این پایتخت‌ها گروه‌های سیاسی و مذهبی بیشترین قدرت را داشتند و کنترل تجارت هم در دست ایشان بود.

قدرت مذهبی چنان بود که یک میاگو به نام «هایجیوگو» به صورت یک مرکز مذهبی مهم درآمد و امپراتور دستور ساخت معبد مهم و عظیم «تودای‌جی» را داد که مرکز بودیسم ژاپن شد و با الگو و مصالح معابد بودایی چینی ساخته شد.

میاگوی بعدی «هیانکیو» که به دو نیمه شرقی و غربی تقسیم شده بود و هریک بازار خود را داشت. در میاگو، بازار شهر بلافاصله بعد از دروازه و در مسیر مستقیمی که از دروازه در داخل شهر کشیده می‌شد شکل می‌گرفت.

در دوره شوگون‌ها که قدرت‌های محلی مستقل بودند، میاگو بدون هیچ قدرت سیاسی همچنان پابرجا و به طور نمادین مرکز ژاپن شناخته می‌شد. در این دوران هیانکیو عملکرد تجاری اش را باز پس گرفت و شهری به معنای واقعی شد چنانکه در قرن هفدهم جمعیتی بین ۴۰۰ تا ۵۰۰ هزار نفر داشت.

اما با تغییر پایتخت به «ادو» [توکیو کنونی]، جمعیت هیانکیو نصف شد. ادو که یک پایتخت بسیار قدیمی از نوع دژهای اولیه بود در ۱۸۶۸ به توکیو تغییر نام داد، ابتدا رشدی ارگانیک در اطراف دژ قدیمی داشت و سپس رشد آن تابع نظام شطرنجی شد و با الزام سکونت کارگزاران دولت در آن در قرن ۱۷ جمعیتش بالغ بر یک میلیون شد.

شهر- پایتخت مثال‌هایی در تمدن‌ها باستانه دارد

ژاپن که با چند هزار سال فاصله از تمدن‌های باستانی وارد دوره تمدن می‌شود، نخستین شهرهایش با آن شهر- پایتخت‌ها شباهت دارند، در ژاپن در آغاز «میاکو» پدید می‌آید که در حد یک ارگ حکومتی است و سپس به وسعت یک شهر می‌رسد. نمونه شهر- پایتخت‌ها را که در

آغاز صرفاً مراکز حکومتی با ساکنانی صرفاً کارگزاران حکومت و قاعدتاً بزرگان امور مذهبی بودند در مصر و ایران باستان می‌توانیم مورد اشاره قرار دهیم.

در آغاز «میاکو» شاید با بسیاری از شارهای ایران باستان که در حد دژ حکومتی یک منطقه و زیر نفوذ پایتخت شاهنشاهی بودند شباهت داشته است. در شهر- پایتخت‌ها عامل مهم تفاوت با روستا، بازار نبوده بلکه شهر مرکز مدیریت قلمرو و مرکز فرهنگی هنری یک منطقه بوده است.

این نوع شهرها برخلاف نظریه گوردن چایلد و جین جیکوبز بر مبنای تجارت پدید نیامدند بلکه طبق نظر راپاپورت منشاء فرهنگی (سیاسی- اعتقادی) داشتند.

شهر مدرن ژاپنی همجواری بافت قدیم و جدید

اوساكا شهر اقتصادی و صنعتی ژاپن با دژ کهن در میانه بافتی سبز از خانه‌ها و باغ‌های قدیمی

درس تاریخ شهر

پایان مبحث «ب»:

از شهر درنخستین تمدن‌ها

بخش شهر در تمدن‌های هند و آریایی، چینی و ژاپنی